

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії
Чернівецький відділ Українського географічного товариства
Рада молодих вчених географічного факультету
Інститут географії НАН України
Національний природний парк «Хотинський»
ГО «Наука і природа»

Міжнародний науково-практичний семінар

АРХІВИ ПРИРОДИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ВІД ГЕЛАЗІЮ ДО АНТРОПОЦЕНУ

*присвячений 150-річчю Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича, 100-річчю з дня народження проф. Миколи КУНИЦІ
та 80-річчю кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії*

(Чернівці, 15–17 травня 2025 р.)

Чернівці 2025

УДК 551.8(4-11+4-191.2)«628.622/.646»
А875

Архіви природи Центральної та Східної Європи: від Гелазію до антропоцену : Матеріали Міжнародного науково-практичного семінару (15–17 травня, 2025). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2025. – 184 с.

ISBN 978-966-423-965-0

Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного семінару «Архіви природи Центральної та Східної Європи: від гелазію до антропоцену» присвячений дослідженню природних архівів як джерел палеоекологічних, палеокліматичних і геоморфологічних реконструкцій у регіоні. Розглядаються питання стратиграфії, геохронології, палеогеографії, геоморфології. Особливу увагу приділено інтеграції сучасних методів аналізу природних архівів у міждисциплінарні дослідження і їхньому значенню для оцінки георизиків та планування сталого розвитку.

Для фахівців у галузі географічних, геологічних, геоморфологічних, екологічних та суміжних наук.

The proceedings of the International Scientific and Practical Seminar «Nature Archives of Central and Eastern Europe: from the Gelasian to the Anthropocene» are dedicated to the study of natural archives as sources for paleoecological, paleoclimatic, and geomorphological reconstructions in the region. The issues of stratigraphy, geochronology, paleogeography, and geomorphology are addressed. The integration of modern methods for analyzing natural archives in interdisciplinary research and their significance for georisks assessment and sustainable development planning is given special attention.

Intended for professionals in the fields of geography, geology, geomorphology, environmental science, and related studies.

УДК 551.8(4-11+4-191.2)«628.622/.646»

ISBN 978-966-423-965-0

© Колектив авторів, 2025

© Комп'ютерна верстка, С. Кирилюк, 2025

© Дизайн обкладинки, С. Кирилюк, 2025

ЗМІСТ

КРИЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ: ІМЕНА, ПОДІЇ, ВІДКРИТТЯ У ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ ТА ЛАНДШАФТОЗНАВСТВІ

Андрій БОГУЦЬКИЙ, Олена ТОМЕНЮК

Фінальна палеокріогенна «сторінка»
у плейстоценовому лесово-ґрунтовому архіві України 12

Ірина ГОДЗІНСЬКА, Яна ПОП'ЮК

Палеонтологічна колекція Природничого музею
ЧНУ ім. Ю. Федьковича 16

Віталій КОРЖИК

Микола Олександрович Куниця:
науковець, дослідник, людина (до сторіччя з дня народження) . . . 20

Уляна КОСТЮК, Богдан РІДУШ

Науковий внесок Бориса Миколайовича Іванова
за час роботи в Чернівецькому університеті 28

Людмила СОРОКІНА, Михайло ПЕТРОВ

Формування та розвиток ландшафтної радіоекології 31

Дарина ШКАЄВА

Документальні архіви як інструмент дослідження
динаміки змін довкілля (на прикладі Буковини) 35

ЛІТОПИСИ ПРИРОДИ: ПАЛЕОКЛІМАТИЧНІ ТА ПАЛЕОЕКОЛОГІЧНІ ЗАПИСИ

Олександр БОНЧКОВСЬКИЙ, Дмитро ГЛАВАЦЬКИЙ

Ґрунтоутворення та петромагнетизм лесово-ґрунтових відкладів
центральної частини Волинської височини
у пізньому плейстоцені 40

Юрій ВЕКЛИЧ

Методи вікової ідентифікації
на засадах геоеолового морфо-літогенезу в геоархеології 44

Наталія ГЕРАСИМЕНКО

Зміни довкілля та клімату Південно-Західної України
у другій половині голоцену 48

Павло ГОЛЬДІН, Світозар ДАВИДЕНКО

Оцифрування решток організмів
у практиці палеонтологічного дослідження 52

Науковий внесок Бориса Миколайовича Іванова за час роботи в Чернівецькому університеті

Уляна КОСТЮК^{1*}, Богдан РІДУШ¹

УДК 551.435.84

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

Листування – *u.kostiuk@chnu.edu.ua

Ключові слова: карст, карстологія, природничі дослідження.

Анотація: Борис Миколайович Іванов був одним з найвидатніших видатних вчених карстологів на теренах України. Частина його життєвого та наукового шляху пройшла в Чернівецькому національному університеті, спочатку на кафедрі фізичної географії, а пізніше на кафедрі геоморфології, яку було в 1948 році було відокремлено від кафедри гідрології та геоморфології. За 9 років роботи на просторах Буковини, Поділля та Українських Карпат Борис Миколайович здійснивши велику кількість експедицій опублікував ряд праць. Подекуди його погляди та наукові висновки є актуальними і до сьогодні.

Борис Миколайович Іванов народився 16 січня 1911 року в місті Харків в сім'ї селян. З 1929 по 1933 роки навчався в Харківському геодезичному інституті, а з 1935 по 1937 рр. був студентом у Харківського державного університету, геолого-географічного факультету, на спеціальності «Географ». З 1937 р. по 1940 р. був аспірантом цього ж університету. За час перебування в аспірантурі брав участь в експедиціях різних державних організацій в Криму, Закавказзі, Далекий Схід де збирав інформацію до дисертації. З 1937 року працював доцентом кафедри інженерної геології Полтавського інженерного будівельного інституту. Впродовж 1940–1941 р.р. – завідувач кафедри природничих наук Кременецького учительського інституту (Тернопільська область). В 1941 році повернувся до Харкова, де працював доцентом кафедри картографії Харківського державного університету. 28 травня 1941 року захистив вчений ступінь кандидата наук на тему «Карст Середземномор'я». Під час Другої світової війни спочатку був безробітним, а пізніше влаштувався робітником на тютюновій плантації в с. Козельщина, що в Полтавській області, де пізніше став агрономом Райземвідділу. Власне ці роки в окупації позначились на його кар'єрі і після роботи в Харківському державному університеті його було направлено в казахстанський філіал Полтавського інженерно-будівничого інституту, а пізніше з лютого 1944 по вересень 1945 року був

доцентом кафедри основ і фундаментів в Полтавському інституті інженерів сільськогосподарського будівництва.

1 жовтня 1945 року прибув за направленням на роботу в Чернівецький державний університет де обійняв посаду доцента кафедри фізичної географії. З 1947 р. завідувач кафедри геоморфології і гідрології.

Викладав курси фізична географія не радянських країн, загальна геоморфологія, методика геоморфологічних досліджень, геоморфологічне картографування, основні проблеми геоморфології, загальна гідрологія, прикладна геоморфологія, спецкурси геоморфологічної спеціалізації, академічні та виробничі практики.

З вересня 1949 року у зв'язку з новим штатним розписом на географічному факультеті та поділом кафедри геоморфології та гідрології Б. М. Іванова було призначено в.о завідувача кафедри геоморфології, а з 28 листопада 1948 року його було затверджено завідувачем кафедри геоморфології. За час роботи на цій посаді Борис Миколайович активно працював над геоморфологічним районуванням Буковини – про що свідчать численні заяви на відрядження до колишніх Сторожинецького, Вижницького, Путильського та Вашківецького районів Чернівецької області. Також в цей час займався вивченням карсту Подільсько-Буковинської карстової області, вивчав гідрографію Чернівецької області та сліди зледеніння Східних Карпат.

У 1954 році у зв'язку з ліквідацією кафедри геоморфології Борис Іванович Іванов звільнився та попросив видати йому характеристику для участі у конкурсі на заміщення вакантних посад. Надалі він переїхав до Криму де влаштувався старшим науковим співробітником у відділі карстології Інституту мінеральних ресурсів Академії Наук УРСР, пізніше став завідувачем цього відділу, який ще пізніше було перейменовано на відділ карстології і селів. Потім став завідувачем Лабораторією Інституту мінеральних ресурсів АН УРСР, яке з 1963 року перейшло в підпорядкування міністерства геології УРСР.

Борис Миколайович одним з перших почав застосовувати комплексний підхід до вивчення карсту. Тому крім суто карстологічних досліджень, він займався гідрогеологією карсту, геофізикою карсту, інженерною карстологією та впливом карсту на природокористування. Загалом детально можна виділити саме такі карстологічні напрямки його досліджень:

- Типологія та розвиток карстових процесів (Крим, Поділля, Буковина).
- Гідрогеологічне та геофізичне дослідження карсту.
- Дослідження карстових порожнин (печери Криму, Червоні печери).
- Карстова денудація та її вплив на ландшафт.
- Вплив карстових процесів на господарську діяльність.
- Гідрологічне значення карстових районів.
- Дослідження підземних вод у карстових областях
- Новітні тектонічні рухи та їхній вплив на карстові процеси.
- Використання геофізичних методів для дослідження карстових процесів.
- Карстові явища в контексті будівництва (тунелі, мости).

– Дослідження просядкових і провальних карстових утворень.

– Вплив карсту на сільське господарство та водопостачання.

– Використання печер для туристичних та рекреаційних цілей.

Крім того досліджував такі некарстологічні напрямки:

– Дослідження рельєфу та його морфометричний аналіз (Карабі-Яйла, Зейська рівнина, Буковина, Карпати).

– Геоморфологічне районування території.

– Вивчення водних ресурсів та їх використання (Чернівецька область, Крим)

– Вплив зледеніння на формування рельєфу (Карпати).

– Селеві процеси та їхні наслідки.

За час роботи в Чернівецькому національному університеті територію досліджень стала Чернівецька область з її природним різноманіттям, що стосується і поширення карстових процесів так і розташування частини Українських Карпат. Тож сміливо можна назвати Бориса Миколайовича Іванова основоположником не лише Чернівецької карстологічної школи, а й фундатором карстології в Україні, оскільки його комплексні підходи у вивченні карсту стали основою для подальшого розвитку цієї науки в Україні та світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Справа 56 (Особова справа Іванова Бориса Миколайовича). Арк 1-99.

Uliana KOSTIUK, Bogdan RIDUSH. The Scientific Contribution of Borys Mykolaiovych Ivanov During his Work at Chernivtsi University

Keywords: karst, karstology, natural research.

Abstract: Borys Mykolaiovych Ivanov was one of the most prominent karst researchers in Ukraine. Part of his academic and scientific career was connected to Chernivtsi National University—initially at the Department of Physical Geography, and later at the Department of Geomorphology, which was separated from the Department of Hydrology and Geomorphology in 1948. During his nine years of work across the regions of Bukovyna, Podillia, and the Ukrainian Carpathians, Borys Mykolaiovych conducted numerous expeditions and published a series of works. In some cases, his views and scientific conclusions remain relevant to this day.

Формування та розвиток ландшафтної радіоекології

Людмила СОРОКИНА^{1*}, Михайло ПЕТРОВ^{1**}

УДК 910.1:911.5:502.5

¹Інститут географії НАН України, відділ ландшафтознавства

Листування – *sorokina_geo@ukr.net; **penothera@ukr.net

Ключові слова: ландшафтознавство, ландшафтна радіоекологія, зона відчуження, Чорнобильська АЕС.

Анотація: Подано шляхи формування ландшафтної радіоекології – наукового напрямку, пов'язаного з ім'ям відомого ландшафтознавця В. С. Давидчука, який брав активну участь у дослідженнях з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Означено основні напрями ландшафтно-радіоекологічних досліджень, їхню актуальність.

Події, пов'язані з Чорнобильською катастрофою у 1986 р., з розробкою заходів щодо ліквідації її наслідків, визначено як «один із важливіших чинників екологізації географічної науки, що ... ознаменував початок нового періоду (розвитку українського ландшафтознавства)...» (Міхелі 2014). Роботи з обґрунтування мінімізації наслідків чорнобильської катастрофи стали поштовхом до формування ландшафтної радіоекології як нового дослідницького напрямку.

Багатьом науковцям, для яких Чорнобильська катастрофа – не лише публікації у наукових збірниках або рядки у вузівських підручниках, для яких це власні дослідження, участь у наукових проєктах та конференціях, присвячених подоланню наслідків радіаційного забруднення територій, добре відоме ім'я Василя Сергійовича Давидчука (1948–2017), який є засновником ландшафтної радіоекології. Унікальні розробки, виконані з ініціативи В. С. Давидчука у галузі ландшафтознавчого забезпечення заходів подолання наслідків чорнобильської катастрофи, дали йому можливість сформулювати наукові засади ландшафтної радіоекології, запровадити її положення у прикладних дослідженнях.

Досвід у вивченні ландшафтів, зокрема ландшафтів Київського Полісся, розуміння можливостей використання результатів цих досліджень для оцінки передумов міграції радіонуклідів разом із свідомою громадянською позицією В. С. Давидчука як дослідника стали рівноважливими поштовхами для початку активної роботи у чорнобильській проблематиці. Науковим узагальненням з ландшафтної радіоекології передували дослідження, виконані на базових положеннях генетичного ландшафтознавства і зорієнтовані на термінове вирішення практичних завдань оперативного моніторингу та прогнозу